

Key words: identification, identity, personal identity, social identity, undergraduate, students.

УДК 378.147

Н.В. ПІКУЛА

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У публікації автор здійснює аналіз сутності поняття «методична культура студентів» та теоретично обґрунтовує шляхи її формування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Розкриває роль навчальних дисциплін у формуванні методичної культури студентів-педагогів, наголошує на важливості розвивального, активного навчання з використанням діалогової взаємодії.

Ключові слова: методична культура студентів, шляхи формування методичної культури, види професійної діяльності, методичні задачі, навчальні ситуації, діалогова взаємодія.

Постановка проблеми. Перетворення в економічній та духовній сфері нашої країни підвищують роль культурних факторів суспільного розвитку. За таких умов виникає потреба в освіченому, інтелектуальному вчителю, здатному до інноваційної творчої діяльності.

Вища педагогічна освіта спрямована на засвоєння студентом гуманістичних цінностей обраної професії, максимальне використання виховного і розвиваючого потенціалу навчальних дисциплін, залучення учнів в різні види культуротворчої діяльності, створення емоційно-моральної атмосфери міжособистісного спілкування тощо. Відповідно, це, вимагає від майбутнього вчителя професійної мобільності, широкого наукового кругозору, пошуку дидактичних технологій, адекватних сформованій в освіті ситуації. Саме тому, навчання студентів-педагогів методиці викладання шкільних дисциплін не повинно носити вузький характер, а формувати знання в культурологічному напрямку, тобто методичну культуру майбутніх вчителів.

Оволодіння методичною культурою в процесі професійної підготовки для студентів, орієнтованих на роботу в початковій школі, має особливе і досить важливе значення. Адже, їх майбутня професія передбачає одночасно вести кілька предметів з урахуванням різних методик навчання, тенденцій інтеграції та спеціалізації в науці.

Аналіз актуальних досліджень. Феноменологія культури вчителя знайшла своє відображення у працях дослідників: О. Барабанщикова, В. Беспалько, Є. Бондаревської, В. Гриньової, Л. Нечипоренко, А. Овчиннікової, І. Пальшкової, В. Радула, Т. Сидоренко, та ін. Ученими розкрито зміст, механізми, тенденції та умови формування окремих її складових: духовної культури (І. Бех, Б. Братусь, В. Зінченко, Б. Нечипоров), методологічної (І. Зязюн, О. Ходусов), морально-етичної (Є. Богданов, Е. Гришин, Є. Силаєва), комунікативної (О. Мудрик), тощо. Однак проблема формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів, на етапі сьогодення, залишається не дослідженою.

Мета статті. Метою даної публікації є аналіз сутності поняття «методична культура студентів» та теоретичне розкриття шляхів її формування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Методична культура студентів виступає як діалектична єдність загального, особливого і одиничного, де загальне є культура особистості, яка інтегрує в собі загальнолюдські цінності, соціальні норми, відносини і способи діяльності. В якості особливого вона несе в собі своєрідність професійно-педагогічної культури, а в якості одиничного – методична культура є індивідуально своєрідний спосіб створення навчальної ситуації майбутнім учителем, в якій його ідея, тобто те, що він представляє і висловлює, стає предметом дитячого пошуку [6].

Формування методичної культури студентів це складний та багатограний процес який триває протягом всього періоду навчання у вищій школі та потребує моральних, вольових та дієвих зусиль зі сторони студента. З метою ефективного формування методичної культури студентів у процесі професійної підготовки, діяльність, яку вони здійснюють повинна носити багатофункціональний характер: аналітичний, який полягає у вивченні та аналізі досвіду роботи вчителів; діагностичний – має на меті вивчення учнів, діагностику рівня їх розумового, морального розвитку; проектувальний – розробка планів-конспектів уроків; конструктивний полягає в організації та проведенні різноманітних форм і видів навчально-виховної діяльності; контроль-оцінний – аналіз і оцінка результатів тестування з предмета, контрольних і різних видів самостійних творчих робіт учнів; рефлексивний – аналіз своєї діяльності та поведінки, досягнень і труднощів, особистісних якостей в період навчання і практики; дослідницький характер діяльності, який має на меті організацію експериментальної роботи, збір матеріалу для курсових і дипломних робіт, тощо. Висока активність студентів у таких видах діяльності є досить важливою для формування їх методичної культури, оскільки сприяє розвитку всіх її структурних компонентів (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, творчого та рефлексивного) [3, с.5].

Висока роль у формуванні методичної культури студентів належить навчальним дисциплінам, які вивчають студенти в процесі своєї професійної підготовки. Так дисципліни загальнокультурного блоку (філософія, культурологія, математика, інформатика та ін.) формують цілісне уявлення про світовий культурний простір, закладають основи світогляду майбутнього вчителя та формують загальну культуру особистості, яка

об'єднує в собі загальнолюдські цінності, соціальні норми, відносини і способи діяльності. Цикл психолого-педагогічних дисциплін (вступ до спеціальності, педагогіка, вікова та педагогічна психологія та ін.) дають майбутньому фахівцю фундаментальні знання й практичні вміння які вкрай необхідні в професійній діяльності, а також сприяють оволодінню сучасними педагогічними технологіями [5, с.13]. Вивчення дисциплін медико-біологічної підготовки (основи анатомії та фізіології, основи медицини, тощо) сприяють формуванню та розвитку валеологічної культури майбутнього вчителя, знайомлять зі здоров'язберігаючими технологіями навчання, що особливо актуально в сучасних умовах [3, с.7]. Важливе місце в дослідженні займають дисципліни предметної підготовки, оскільки цей блок включає в себе методичні курси: методику викладання української мови, математики, природознавства, трудового навчання та ін. Вивчення даного блоку дисциплін сприяє свідомому, творчому підходу студентів до вирішення педагогічних проблем, що виникають під час практики та сприяють готовності студентів до майбутньої професії.

Враховуючи сучасні тенденції навчання в культурологічному напрямку, важливою для нашого дослідження є новітня технологія підготовки майбутніх учителів початкових класів шляхом раннього залучення студентів до професійної діяльності та вирішення ускладненої системи навчально-професійних завдань [2, с.85]. З метою формування у студентів методичної культури, в навчальному процесі варто застосовувати нетрадиційні форми навчання: тренінги, вступні і моделюючі заняття, заняття зі спостереження за навчальним процесом і діагностики розвитку молодших школярів, захист рефератів, конкурс педагогічної майстерності та інші форми роботи. Досить плідними є заняття на яких відбувається захист проектів уроків, основна мета яких – навчити студентів технології проектування уроків та виховних ситуацій, складанню психологічної карти на проведення занять. Для проведення захисту проектів студентам даються вихідні параметри: вказується підручник, відповідно до якого повинно проводитися заняття; зазначається тип уроку; визначається контингент учнів, особливості їх навчання та мотиваційна сфера.

Окрім того, мікрогрупам студентів, які розробляють проекти уроків, пропонується алгоритм підготовки заняття:

- ознайомитися з вимогами стандартів початкової освіти та навчальних програм щодо змісту навчального матеріалу;
- вивчити зміст підручника;
- виділити основні поняття, з якими необхідно ознайомити учнів, й основні теоретичні ідеї;
- сформулювати основні завдання уроку;
- спроектувати діяльність учнів;
- продумати, які засоби необхідні для вирішення завдань;
- скласти технологічну карту проведення занять;
- підібрати до заняття необхідні завдання, навчальні матеріали.

Наступним шляхом формування методичної культури студентів у навчальному процесі є використання системи пізнавальних методичних задач, послідовне вирішення яких сприяє творчому зростанню та оволодінню педагогічними технологіями [6, с.35]. Даний вид роботи передбачає кілька рівнів:

Перший рівень – репродуктивний, який передбачає отримання методичних знань. На цьому рівні плануються такі форми навчальної роботи, де лекційний метод поєднується з вирішенням пізнавальних завдань малими групами по 3 – 4 людини, в яких здійснюється взаємонавчання, обговорення запропонованих рішень.

Другий рівень характеризується засвоєнням методичних знань. Це написання тексту лекції, висловлення власної думки щодо досліджуваної проблеми, вироблення систем пізнавальних завдань, які сприяють активізації розумової діяльності, і способів контролю їх вирішення, методична розробка семінарського заняття.

Третій рівень – рівень передачі методичних знань. Передбачає обговорення текстів лекцій, проведення ділової гри «Конкурсний відбір», методичний аналіз різних варіантів програм того чи іншого навчального предмету початкової школи.

Використання різноманітних навчальних завдань, пов'язаних з проблемними ситуаціями – один із шляхів який сприяє формуванню методичної культури студентів. Ситуації підбираються таким чином, рішення яких вимагає синтезу практичного досвіду та професійно значущих аспектів знань. Наприклад, студентам пропонується та чи інша ситуація, в якій необхідно виділити як позитивні так і негативні сторони.

На початку обговорення важливо звертати особливу увагу на складність, багатовимірність, неоднозначність педагогічних проблем. Це дозволяє підвести майбутніх вчителів до висновку, що рішення їхніх професійних проблем найчастіше неможливо у вузьких рамках індивідуального досвіду, а вимагає синтезу різнохарактерних знань (педагогічних, психологічних, дослідницьких) і залучення досвіду колег.

Розвиток вмінь педагогічної рефлексії, що є складовою методичної культури, відбувається шляхом аналізу навчальних ситуацій. Учасники діляться на малі групи (від чотирьох до шести осіб). Один з членів групи (по черзі) бере на себе роль учителя, вибирає навчальні завдання і розробляє методичні дії. Далі відбувається безпосереднє проведення «уроку» в малих групах. Урок будується таким чином, що результативність обраної учителем методики може бути перевірена за результатами робіт, які виконуються «учнями».

Аналіз ефективності навчальних прийомів, які використовує «учитель» у даній грі проводиться «учнями» після закінчення «уроку» у спеціальних запитувальниках в яких фіксується ступінь задоволеності «учителем».

По завершенню гри учасники аналізують основні етапи процесу навчання, згідно заданих параметрів оцінюють продуктивність спільної діяльності «вчителя» та «учнів». Після обговорення учасники проводять дискусію, яка починається з аналізу всіх «вчителів» і проходить за схемою: планування, проведення та оцінка «уроку».

Вважається, що порівняльний аналіз методик та результатів «навчання» дозволяє майбутнім учителям розширити своє уявлення про спектр можливостей організації процесу навчання, порівняти запропоновані стратегії, що є необхідною умовою розвитку умінь аналізу та оцінки педагогічної майстерності [4, с.21].

З метою реалізації шляхів формування методичної культури студентів необхідно активно впроваджувати ідеї розвивального навчання (Л. Виготський, В. Давидов, С. Рубінштейн). Як показали дослідження, реалізація ідей розвивального навчання при підготовці фахівців створює сприятливі умови для впровадження організаційних форм, заснованих на принципах активного навчання. Професійно-творча підготовка майбутніх фахівців при цьому стає реальнішою і цілеспрямованою. Застосування проблемного навчання сприяє формуванню у них умінь самостійно побачити проблему чи сформулювати її, висунути гіпотезу, винайти спосіб рішення, аналізувати результати, сформулювати висновки та побачити можливості їх застосування – що є важливим для методичної культури вчителя.

Як вважає Л. Спирін важливим є формування творчого мислення майбутніх учителів, що в свою чергу є вагомим і для нашого дослідження, адже відноситься до творчого компоненту методичної культури вчителя. Автор вважає, що в умовах перебудови професійної освіти ефективними є заняття, на яких актуалізується діалогова взаємодія. Показово, що, в якості засобу підготовки майбутнього вчителя він виділяє комплекс певних умов, як об'єктивних, так і суб'єктивних:

- наявність у студентів достатнього теоретичного знання для здійснення педагогічного аналізу та прийняття відповідних рішень;
- звернення уваги на формування моральної свідомості і самосвідомості студентів, активне включення їх у процес оцінювання педагогічних фактів, явищ, подій в певних педагогічних системах;
- наявність засобів, що виконують регуляторну функцію в управлінні пізнавальною діяльністю учнів;
- забезпечення вимоги «думай сам і активно бери участь в діалозі»;
- послідовний розвиток у студентів внутрішньої потреби й інтересу до аналітичної роботи з педагогічними ситуаціями, в процесі якої складаються риси продуктивного стилю мислення: системність, евристичність, ймовірність, конкретність, прогностичність, самокритичність, рефлексивність [6, с.101].

Дослідник зауважує, що форми діалогу стимулюють студентів активно вирішувати суперечливі навчально-виховні проблеми, шукати відповіді на питання: «Чому так сталося і що треба робити в даній ситуації?». Важливо те, що реалізується колективний діалог-доказ на основі використання наукової психології, педагогіки, соціології, філософії, методики.

Формування методичної культури студентів, як і їх методична підготовка, повинна відбуватись згідно системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, суб'єктно-діяльнісного підходів [1, с.15].

З точки зору системного підходу всі елементи педагогічного процесу розглядаються як сукупність взаємопов'язаних елементів єдиної цілісної системи. Даний підхід розуміється як сукупність окремих компонентів методичної освіти майбутнього вчителя не ізольовано, а в контексті формування його професійно-педагогічної культури.

З позиції культурологічного підходу, щодо підготовки фахівців, головним фактором становлення педагога є формування професійно-педагогічної культури [2, с. 68].

Трактуючи особистісно-діяльнісний підхід, А. Карачевцева зазначає, що освітній процес необхідно розглядати як єдність особистого і діяльнісного компонентів. Особистісний компонент цього підходу, як вказує І. Зимова, припускає, що все навчання будується з урахуванням досвіду майбутнього педагога, його особистісних особливостей у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Навчання проходить крізь призму особистості, через його мотиви, ціннісні орієнтації, цілі, інтереси, перспективи і т.д.

Розкриваючи сутність суб'єктно-діяльнісного підходу, П. Решетников, пише, що при цьому підході освіта розуміється як процес розвитку і становлення людини як суб'єкта діяльності, при цьому діяльність аналізується з позиції суб'єкта, що виконує дії в аспекті їх доцільності, усвідомленості, осмисленості, оптимальності, з позиції формування та перетворення індивідуально-неповторного досвіду на основі залучення майбутніх учителів до практичної діяльності.

Висновки. Таким чином, з огляду на вищезазначене, стверджуємо, що формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки, носить системний та послідовний характер. Реалізуючи різноманітні шляхи формування методичної культури студентів у навчально-виховний процес вищої школи варто втілювати розвивальне, проблемне навчання, будувати діалогову взаємодію на принципах активного навчання, залучати майбутніх фахівців до багатофункціональної професійно-педагогічної діяльності з урахуванням творчості та інноваційності.

Перспектива подальшого дослідження полягає в розробці та експериментальній перевірці програми формування методичної культури майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956-1996 рр.): Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Авраменко Квітослава Богданівна; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 20 с.
2. Бережная Т. Н. Формирование инновационной методической культуры учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки в вузе. Дис. канд. пед. наук: 13. 00. 08 / Татьяна Николаевна Бережная. – Ставрополь, 2009 г. – 211 с.
3. Грицай Н. Б. Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя біології / Н. Б. Грицай // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2012, № 7 (25). С. 3 – 9.
4. Радул В. В. Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя. Навч. посіб. / В. В. Радул. – Кіровоград: 2000. – 36 с.
5. Сидоренко Т. Д. Дидактичні основи формування педагогічної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Сидоренко Тетяна Дмитрівна; Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2011. – 20 с.
6. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір. Матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф. Терещука Г.В. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 177 с.

References

1. Avramenko K. B. Metodychna pidhotovka vchyteliv pochatkovykh klasiv u pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny (1956-1996 rr.): Avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Avramenko Kvitoslava Bohdanivna; Instytut pedahohiky i psykhohohiyi profesiyanoi osvity APN Ukrayiny. – K., 2002. – 20 s.
2. Berezhnaja T. N. Formirovanie innovacionnoj metodicheskoy kul'tury uchitelja nachal'nyh klassov v processe professional'noj podgotovki v vuze. Dis. kand. ped. nauk: 13. 00. 08 / Tat'jana Nikolaevna Berezhnaja. – Stavropol', 2009 g. – 211 s.
3. Hrytsay N. B. Metodychna kul'tura yak vazhlyvyi komponent systemy metodychnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya biolohiyi / N. B. Hrytsay // Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi. – 2012, № 7 (25). S. 3 – 9.
4. Radul V. V. Pedahohichna kul'tura ta sotsial'na zrilist' vchytelya. Navch. posib. / V. V. Radul. – Kirovohrad: 2000. – 36 s.
5. Sydorenko T. D. Dydaktychni osnovy formuvannya pedahohichnoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.09 / Sydorenko Tetyana Dmytrivna; Kryvoriz. derzh. ped. un-t. – Kryvyy Rih, 2011. – 20 s.
6. Formuvannya profesiyanoi kul'tury vchytelya v konteksti intehratsiyi Ukrayiny v Yevropeys'kyi osvitniy prostir. Materialy rehional'noho naukovy-praktychnoho seminaru za red. prof. Tereshchuka H. V. – Ternopil': Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka, 2007. – 177 s.

Резюме. В публикации автор осуществляет анализ сущности понятия «методическая культура студентов» и теоретически обосновывает пути ее формирования в процессе профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов. Раскрывает роль учебных дисциплин в формировании методической культуры студентов-педагогов, подчеркивает важность развивающего, активного обучения с использованием диалогового взаимодействия.

Ключевые слова: методическая культура студентов, пути формирования методической культуры, виды профессиональной деятельности, методические задачи, учебные ситуации, диалоговая взаимодействие.

Summary. Publication author analyzes the essence of the concept of "culture methodical students" and theoretically justifies the ways of its formation in the training of primary school teachers. Revealing the role of academic disciplines in the formation of methodological culture of students, teachers, emphasizes the importance of developing, active learning using interactive interaction.

Key words: methodical culture of students, methodical ways of creating culture, professional activities, methodological problems, learning situations, dialogue interaction.

УДК 159.9: 17.022.1

Л.О. НОВИК

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ІМІДЖУ ПСИХОЛОГА

У статті на основі теоретико-емпіричного аналізу наукових розвідок з проблеми охарактеризовано особливості іміджу як результату соціального пізнання та самовизначення особистості, сформульовано визначення професійного іміджу. Спираючись на комплекс професійно-психологічних завдань фахівця у галузі психології, виділено психологічні компоненти його професійного іміджу.